

matinskog intelektualca sredinom XIX stoljeća, doprinoseći dvostrukoj razini vrijednosti objavljenog djela.

Šteta je, međutim, što pored sumarnog abecednog kazala ličnosti spominjanih u dokumentima, prevodilac nije donio i njihove kratke biografije, budući da dokumenti često navode imena nepotpuno, kao i naslove najistaknutijih ličnosti, a bez kojih razjašnjenja razumjevanje teksta postaje otežano.

Pored toga, svojevrsan propust predstavlja i izostavljanje indeksa geografskog nazivlja, kao i bilježaka uz manje poznate događaje i pojmove, pored čega je čitatelj upućen isključivo na bilješke V. Solitra, koje se obzirom da su napisane još davne 1844. godine, nisu dovoljne suvremenom čitaocu.

Lovorka Čoralić

NEVENKA BEZIĆ-BOŽANIĆ, POVIJEST STANOVNIŠTVA U VISU Split, Književni krug, 1988, str. 360

Povijest stanovništva i demografska kretanja na otoku Visu u razdoblju predstatističkih metoda bilježenja i sustavnog popisivanja žiteljstva, tj. od prvih srednjovjekovnih pisanih podataka privatno-pravnog karaktera (notarski i kaptolski dokumenti), preko izvještaja mletačkih generalnih providura i kneževa, apostolskih vizitacija, popisa stanovnika pojedinih sela u vezi regrutacije vojnika i veslača, podjele zemlje, opskrbe životnim namirnicama (sol, žito), »popisa duša« i matičnih knjiga rođenih, umrlih i vjenčanih, do sada je, i pored ograničenosti i manjkavosti takve vrste izvorne građe (nepotpunost podataka, netočnosti, izostavljanja nekih župa, naselja ili zaseoka, jednostranost podataka i slično), predstavljala predmet istraživanja većeg broja istraživača prošlosti otoka Visa.

Stoga pored pojedinačnih priloga B. Ž. Milojevića, G. Novaka, I. Rubića, I. Ožića, i B. Zelić-Bučan,¹ raspoložemo brojnim radovima A. Jutronića,² u kojima autori na osnovu korištenja spomenute izvorne građe razmatraju kretanje stanovništva na Visu s obzirom na komunikacije sa žiteljstvom

¹ B. Ž. Milojević, Ostrvo Vis, Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, god. XXXIX, Sarajevo 1927, str. 111—124; G. Novak, Obnova i naseljavanje otoka Visa poslije haranja Katalonaca 1483. godine, Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku, sv. I, Zagreb 1967, str. 119—136; I. Rubić, Naši otoci na Jadranu, Split 1952, str. ...; J. Ožić, Demografska i ekonomska kretanja u brdsko-planinskim predjelima između Cetine i Neretve i na srednjo-dalmatinskim otocima kao faktor u koncepciji ONO, Radovi Centra JAZU u Zadru, sv. XXII—XXIII, Zadar 1976, str. 319—372; B. Zelić—Bučan, Popis pučanstva splitske nadbiskupije iz 1725. godine, Izdanja HASp, sv. VI, Split 1967, str. 259—297; (ista, Zbirka matičnih knjiga u Historijskom arhivu u Splitu, Izdanja HASp, sv. V, Split 1965, str. 173—192.)

² Fluktuacija stanovništva na Visu, Geografski glasnik, sv. XII, Zagreb 1960, str. 95—98; Kretanje stanovništva na srednjedalmatinskim otocima kroz zadnjih 100 godina, isto, sv. XIV—XV, 1953, str. 65—70; O stanovništvu i naseljima srednjedalmatinskih ostrva od početka XV do sredine XIX vijeka, Glasnik Srpskog geografskog društva, god. 32, br. 2, Beograd 1952, str. 129—137; Prilog proučavanja doseljavanja na otok Vis u XVII stoljeću, Anali Jadranskog instituta JAZU, sv. III, Zagreb 1961, str. 469—474; Vizitacije u Arhivu biskupske kurije u Hvaru, Starine JAZU, knj. 51, Zagreb 1962, str. 113—122.

ostalnih dalmatinskih otoka i gradova, te procese njihovog doseljavanja i uklapanja u društveno-gospodarske strukture otoka Visa.

Kako je riječ o građi koja pruža vrijedne podatke o razlozima doseljavanja, zanimanju doseljenika, uklapanju u višku sredinu ženidbenim vezama i kumstvom, rađanju novih potomaka, te umiranju stanovnika, radovi većine autora uklapaju osnovne demografske procese na Visu u sklop istraživanja društveno-političke, ekonomske i kulturne povijesti otočnih naselja. Stoga su, i pored nesumnjive vrijednosti spomenutih priloga, demografska kretanja na Visu često prikazivana na razini uopćenog i usputnog tretiranja najvažnijih demografskih promjena, te su tek radovi N. Bezić-Božanić,³ a napose ovaj njen najnoviji rad, otvorili nove metodološke mogućnosti za svestranije istraživanje izvorne građe za povijest žiteljstva do XIX stoljeća.

U uvodnom poglavlju (str. 5—15) autor ukratko opisuje povijest Visa od antičkog doba grčke kolonizacije i rimske uprave do srednjovjekovnog razdoblja, kada su nam u notarskim i kaptolskim ispravama sačuvani najstariji podaci o Višanima, njihovoj ekonomskoj djelatnosti (poljoprivreda, pomorstvo, ribarstvo), materijalnoj kulturi, te uspostavljanju gospodarskih, kulturnih i rodbinskih komunikacija sa stanovništvom ostalih dalmatinskih otoka i gradova. Autor primjenjuje metodološki postupak klasifikacije viškog stanovništva od XIII-XVI stoljeća nizanjem njihovih imena abecednim redom i oznakom stoljeća u kojem se osoba spominje. Istovjetnu metodu sumarnog pregleda stanovništva Visa primjenjivat će i prilikom razmatranja slijedećih razdoblja.

Nasuprot srednjovjekovnom razdoblju više povijesti za čije nam je proučavanje jedini izvor notarska građa dalmatinskih komuna (Zadar, Dubrovnik, Trogir, Kotor, Šibenik, Hvar) period druge polovine XVI te početka XVII stoljeća pruža znatno šire mogućnosti proučavanja povijesti stanovništva, budući da se od tada počinju voditi prve matične knjige rođenih, umrlih i vjenčanih. Navodeći sastavljачe viških najstarijih matica iz razdoblja 1587—1628. godine (župnici, svećenici), autor napose ukazuje na prisustvo hrvatskih renesansnih književnika P. Hektorovića, H. Lucića, M. Benetovića i M. Gazarovića, te njihovih obitelji, koji, kao ugledni zemljoposjednici na otoku kumuju prilikom krštenja djece viških težaka, ribara ili obrtnika.

Pored sumarnog abecednog popisa stanovništva Visa od 1587—1628. godine matične knjige poslužile su i za razmatranje raznovrsnih aspekata prošlosti otočkog žiteljstva. Stoga je bilo moguće izdvojiti u zasebne skupine stanovnike kojima je osnovni izvor egzistencije neka obrtnička djelat-

³ Iz prošlosti Visa — XVIII stoljeće, *Mogućnosti*, Split 1982, br. 3—5, str. 76—95; *Poljičani na otoku Visu*, *Poljički zbornik*, sv. III, Split 1978, str. 193—226; *Popis stanovništva Komiže u XVIII i početkom XIX stoljeća*, Čakavska rič, Split 1972, br. 2, str. 65—111; *Popis i struktura stanovništva krajem XVIII i početkom XIX stoljeća u Visu*, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knj. 46, Zagreb 1975, str. 475—504; *Prilog proučavanju stanovništva otoka Visa krajem XVI i početkom XVII stoljeća*, Čakavska rič, 1974, br. 2, str. 31—50; *Stanovništvo Komiže u drugoj polovini XIX stoljeća*, *Pomorski zbornik*, sv. 12, Rijeka 1974, str. 161—198; *Veze stanovnika otoka Hvara i Visa — Vis*, *Hvarski zbornik*, knj. 13, Hvar 1975, str. 269—297; *Zanati na otocima Hvaru i Visu u XVI stoljeću*, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, sv. 10, Zagreb 1977, str. 471—494; *Stanovništvo Komiže*, Split 1984, str. ; *Smrtnost vojnika i pomoraca na otoku Visu u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije* (sa J. Stor), *Pomorska medicina*, knj. II, Beograd 1979, str. 25—35.

nost (klesari, drvodjelci, kovači), te, ukoliko je riječ o doseljenicima, mjesta njihovog porijekla i način uklapanja u životno svakodnevlje otoka (ženidba, udaja, kumstvo).

Matične knjige vođene u razdoblju od 1628. godine do pada Mletačke republike (1797) sadrže količinski znatniju građu o stanovništvu Visa, te su utoliko brojnije mogućnosti primjene raznovrsnih metodoloških postupaka prilikom osvjetljavanja različitih aspekata društvenog, gospodarskog i obiteljskog svakodnevlja stanovništva otoka.

Krug doseljenika sada je znatno širi, te, pored imigranata iz dalmatinskih priobalnih gradova i sa otoka bilježimo i brojne doseljenike iz talijanskih, francuskih i albanskih gradova. Pored uobičajene poljoprivredne, ribarske i pomorske ekonomske usmjerenosti stanovništva otoka, značajan je porast broja obrtnika i majstora, koji se bave tradicionalnim, svakom naselju nužno potrebnim djelatnostima (bačvari, drvorezbari, kotlari, kovači, krojači, postolari, staklari, ziradi, zlatari).

Dugotrajni vremenski odsječak praćenog razdoblja omogućuje i kvalitativnu analizu demografskih procesa (natalitet, mortalitet, nupcijalitet) s obzirom na dobno-spolnu strukturu stanovništva, te osvrt na pojave vanbračno rođene djece i društvenu strukturu njihovih roditelja. Tabelarnim pregledom na kraju poglavlja navedena su sva spominjana prezimena u Visu u razdoblju od 1628. do 1797. godine, te imena njihovih članova, godina i razlog spominjanja svake ličnosti u matičnim knjigama (rođenje, smrt, vjenčanje, kumstvo).

Pregled povijesti stanovništva Visa u razdoblju 1798—1900. godine moguć je u cijelosti budući da su knjige vjenčanih, rođenih i umrlih u potpunosti sačuvane za sva otočka naselja. Uslijed geopolitičke uloge koju su otoku pridavale francuska i austrijska uprava primjetno je znatno veće učestće doseljenog stanovništva različite nacionalne, vjerske i jezične pripadnosti, društvene strukture i zanimanja. Ovi doseljenici, porijeklom iz različitih dijelova Austro-Ugarske Monarhije, ovi će se doseljenici dijelom sroditi sa otočkom sredinom sklapajući ponajviše mješovite brakove, kumujući svojim zemljacima i viškim starosjediocima.

Pored tradicionalnih zanata, zabilježenih još u srednjovjekovnom razdoblju, javljaju se i novi obrti čiji su nosioci ponajviše stranci (urari, soboslikar, popravljач orgulja, kišobranari, kuhar, fotograf, uvezivač knjiga, tkalac, papučar, pozlatar).

Slijedi popis trgovaca i pomoraca porijeklom iz brojnih gradova i luka sredozemlja, te ribara, najčešće otočkog porijekla, kojih je, uslijed preorijentacije na druga, ekonomski unosnija zanimanja, u ovom razdoblju vrlo malo.

U sklopu općinske uprave izvori spominju službenike različitog djelokruga rada (konzuli, načelnici, suci, pisari, tekliči, poslužitelji, stražari, financi, carinici, poreznici, žandari, poštari, telegrafisti, svjetioničari, bankovni činovnici itd.). Državna blagajna financirala je i rad zdravstvenog osoblja (liječnici, apotekar, babice), te učitelja i podvornika. Školovanom stručnom kadru pripadaju malobrojni inženjeri, tehničari, pravnici, advokati, te mladi Višani koji gimnazije i fakultete pohađaju u raznim gradovima Monarhije.

Vlasnici uslužnih ugostiteljskih objekata (kavane, gostionice) prvenstveno su stranci, kao i malobrojni putujući glumci, zabavljači i muzičari, pori-

jeklom iz talijanskih gradova. Popis civilnog stanovništva završava nabravanjem nekoliko predstavnika starih plemićkih rodova, te skupinom najniže cijenjenih zanimanja (nadničari, sluge, kućna posluga, prosjaci, pastiri). Pregled vojničkog stanovništva Visa obuhvaća pripadnike vojnih službi s obzirom na vrhovnu vlast nad otokom u pojedinom razdoblju (Englezi, Francuzi, Austrija), te raspored jedinica u artiljerijske jedinice, regimente, mornaričku pješadiju ili ostale službe ratne mornarice.

Završni prilog razmatranja prošlosti stanovništva Visa u razdoblju 1798.-1900. godine predstavlja opsežan abecedni popis prezimena, koja se javljaju na Visu u spomenutom periodu.

U kratkom osvrtu na razvoj službenog vođenja popisa stanovništva Visa od XVII do XIX stoljeća, autor ukazuje na značenje apostolskih vizitacija biskupa (1637, 1736, 1751, 1759, 1764), popisa stanovništva radi podjele soli (1673), »popisa duša« svećenika J. Borkovića (1798, 1810), te službene, statističkim metodama izrađene, popise austrijskih vlasti iz 1857. i 1869. godine.

U zaključnim razmatranjima o demografskim procesima u Visu do početka XX stoljeća autor ukazuje na političku i društveno-ekonomsku pozadinu povijesnih zbivanja na otoku Visu kroz stoljeća, ukazujući na razdoblje XIX stoljeća kao najburnijeg u viškoj prošlosti (česte smjene vlasti, pojačani migracijski procesi) u kojem treba tražiti uzroke opadanja stanovništva otoka od kraja XIX stoljeća do danas.

Na kraju godine nalazi se popis upotrebljivanih izvora (str. 345—347), literature (str. 348—356), sažetak na engleskom jeziku (str. 357—360), te kao prilog portrete i grbove istaknutih Višana u tabelama.

Zaključujući prikaz djela »Povijest stanovništva u Visu« potrebno je ukazati na vrijednost pionirskog pokušaja da se korištenjem raspoloživih arhivskih serija i primjenom raznovrsnih metodoloških postupaka prilikom klasificiranja raspoložive građe sintetski prikaže povijest stanovništva otoka u šeststoljetnom povijesnom razdoblju. Široko postavljeno istraživačko pitanje zasnovano na prikazivanju gospodarskih, društvenih i demografskih procesa nije možda u potpunosti omogućilo proširenje na neka ne manje važna pitanja demografskog razvoja otočnih naselja (natalitet i mortalitet novorođenčadi, uzroci smrtnosti stanovništva, migracijski tokovi s obzirom na dobnu strukturu stanovništva), kao i usporedbu sa demografskim kretanjima na ostalim, po društveno-ekonomskim strukturama bliskim, dalmatinskim otocima. No, i pored toga, knjiga N. Bezić-Božanić predstavlja izuzetno dragocjen i poticajan prilog proučavanju povijesti stanovništva dalmatinskih otoka i gradova u razdoblju predstatističkih metoda bilježenja životeljstva.

Lovorka Čoralić

STIJEPO O B A D: DALMATINSKO SELO U PROŠLOSTI

Izdanje »Logosa«, Split 1990, str. 236

Dr. Stjepo Obad, profesor Filozofskog fakulteta u Zadru, bavi se istraživanjem i obradom novovjekovne hrvatske povijesti i to njenim tokovima na području Dalmacije. I ova njegova knjiga o dalmatinskom selu u proš-

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 23

ZAGREB

1990.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.